

УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Катан Л.І., Марченко Ю.С.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

У статті розглянуто заходи щодо управління ліквідністю комерційного банку. Визначено взаємозв'язок понять «ліквідність банківської системи», «ліквідність банку», «ліквідність балансу», «ліквідність активів і пасивів». Розглянуті питання управління та регулювання ліквідністю комерційного банку. Розглянуто питання ліквідності як «запас» і як «потік». Присвячено питання, пов'язано з банківською ліквідністю: визначено сутність, мету, методи управління та регулювання ліквідності. Запропоновано рекомендації управління ліквідністю банку, що забезпечує підвищення ефективності роботи банку.

Ключові слова: ліквідність, ліквідність банківської системи, ліквідність банку, ліквідність балансу, ліквідність активів і пасивів, ліквідність комерційного банку, управління ліквідністю.

Постановка проблеми. Ліквідність комерційних банків є базою для ефективного виконання своїх функцій та завдань банківською системою, тому що вона сприяє їх надійності, фінансовій стійкості та конкурентоспроможності. Відносно останніх років особливої уваги набула тема забезпечення ліквідності комерційних банків. Особливо загострена ситуація відбулась в 2014 році, коли події з нестабільної ситуації в країні почали загрожувати ліквідності комерційних банків. Задля ефективного управління ліквідністю комерційних банків потрібно здійснити розподіл ресурсів банку, забезпечити безпечну та безперебійну роботу банку. Все це потребує чіткого визначення і удосконалення терміну «ліквідність» та визначення чинників впливу на неї. Але проблема управління ліквідністю комерційними банками в Україні є досі актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В даний момент існує безліч праць вітчизняних і зарубіжних науковців, котрі досліджували теоретичні і практичні аспекти ліквідності банків. Проблемам ліквідності банку приділили увагу такі науковці, як: О. Д. Вовчак, А. М. Мороз, А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало, І. Б. Івасів, О. А. Криклій, Д. О. Рябіченко, О. В. Деркач, Т. Т. Ковальчук, В. М. Кочетков, І. М. Лазепко, В. М. Малюков, О. В. Молчанов, М. І. Мирун, а також зарубіжні спеціалісти Едвін Дж. Долан, Тімоті У. Кох. Але слід зазначити, що водночас залишається не розкрито досить багато питань. Однак те, що на даний момент у банківській системі немає проблем з недостатньою ліквідністю, пояснюється тим, що банки дотримуються нормативів котрі встановлені НБУ, які сліdkують за дотриманням банками нормативів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми полягає в тому що, запропоновані визначення сутності поняття ліквідність банку не вільні від помилок які існують і не враховується необхідність виконання банками та їх системою своїх зобов'язань перед вкладниками готівкою та по їх першій вимозі, що призводить до ототожнення ліквідності і платоспроможності банку і банківської системи. До того ж відсутність однозначного визначення сутності поняття ліквідність банку не дозволяє зробити всебічний аналіз його стану та причин виниклої проблеми.

Мета статті. Метою статті є дослідження теоретичних підходів до управління ліквідністю комерційного банку та рекомендацій щодо підвищення їх ефективності.

Виклад основного матеріалу. Управління ліквідністю банку є одним із ключових питань і досить важливим. Термін «ліквідність» широко використовується в різних сферах економіки. На сьогоднішній день немає єдиного визначення поняття «ліквідність». Ліквідність є досить важливою системною характеристикою банку, котра свідчить про фінансову стабільність, спроможність банку розширювати обсяги активних операцій та протистояти негативним наслідкам кризових ситуацій.

Ліквідність комерційного банку потребує підтримки між трьома її складовими – власним капіталом банку, залученими і розміщеними ним засобами шляхом оперативного управління їх структурними елементами. Постійно змінюється ліквідність банку під впливом попиту і пропозиції на грошові ресурси. Ліквідність банківської установи знаходиться в обернено пропорційному зв'язку із його дохідністю. Чим більше активів банк тримає в ліквідній формі тим менша їх частина залишається для отримання доходів, і навпаки.

У світовій банківській теорії і практиці ліквідність прийнято розуміти як «запас» або як «потік». Відповідно ліквідність як «запас» означає рівень можливостей комерційного банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами відповідно до конкретного моменту часу шляхом зміни структури активів на користь їх високоліквідних статей за рахунок наявних у цій області невикористаних резервів. З точки зору оцінку ліквідності запасу характеризують як доволі вузьке розуміння, оскільки до уваги не беруться ліквідні кошти, які банк може отримати на кредитних ринках або у вигляді доходів. Ліквідність як «потік» аналізується з погляду динаміки, що припускає оцінку здатності комерційного банку протягом певного періоду часу змінювати несприятливий рівень ліквідності, що склався, або запобігати погіршенню досягнутого, об'єктивно необхідного рівня ліквідності (зберігати його) за рахунок ефективного управління відповідними статтями активів і пасивів, залучення додаткових позикових засобів, підвищення фінансової стійкості банку шляхом зростання доходів [7, с. 29]. Отже, кожному комерційному банку необхідно самостійно забезпечувати підтримку своєї ліквідності на заданому рівні на основі як аналізу її стану, що складається на конкретні періоди часу, так і прогнозування результатів діяльності і проведення в наступному науково обгрунтована-

ної економічної політики в області формування статутного капіталу, фондів спеціального призначення і резервів, залучення позикових коштів сторонніх організацій, здійснення активних кредитних операцій.

Забезпечення банком ліквідності не завжди відбувається без втрат. З внутрішніх і зовнішніх джерел можливе отримання грошових коштів. Зовнішні і внутрішні джерела розглядають А.В. Кулік, П.С. Роуз, О.В. Молчанов, К. Гронер, Е. Рід і О. Фуксман. М.В. Марущак говорить лише про внутрішні джерела. Досить небагато науковців приділяють увагу при визначенні ліквідності банку на джерелах надходження грошових коштів для забезпечення виконання зобов'язань банком. З зовнішніх джерел отримання коштів завжди супроводжується витратами (виплатою процентів). Внутрішні джерела надходження грошових коштів виникають внаслідок зміни структури активів банку. Оскільки, грошові кошти є недохідним активом, то перетворення всіх інших активів, які є більш дохідними, в грошові кошти призводить до недоотримання банком прогнозованого прибутку. У міжнародній банківській практиці під ліквідністю банку розуміють його здатність швидко і в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах, тому одним із найважливіших завдань управління банком є забезпечення відповідного рівня його ліквідності [4, с. 7].

Відповідно, ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати) [2]. Поряд із поняттям «ліквідність банку», в теорії та практиці використовуються такі поняття як «ліквідність банківської системи», «ліквідність балансу», «ліквідність активів і пасивів» [11, с. 19]. Тому, ліквідність банку розглядають як багаторівневу систему категорій. Ліквідність банківської системи – це спроможність забезпечити своєчасне виконання всіх боргових зобов'язань перед вкладниками, кредиторами і засновниками банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни [11, с. 20]. Ліквідність банківської системи залежить від ліквідності банківських установ, Національного банку України і держави, а також розвитку міжбанківського ринку, що дає змогу вважати банківську систему цілісною. Також впливають на ліквідність банківської системи зовнішній та внутрішній борг України, динаміка кредиторської та дебіторської заборгованості, рівень інвестицій, законодавчо-нормативна база захисту кредиторів.

Ліквідність банку тісно пов'язана з поняттям ліквідності балансу. Цей показник визначається співвідношенням вимог (статей активу) та зобов'язань (статей пасиву) на певний момент часу. Ліквідність балансу є складовою загальної ліквідності банку, але необхідним етапом аналізу рівня ліквідності банку є процедура визначення ліквідності балансу. Але ліквідність балансу є

тільки необхідною, але не достатньою для того щоб зробити висновок про те, що банк ліквідний. Насправді може виникнути ситуація, коли банк повністю чи частково неліквідний (тобто не має можливості постійно підтримувати свою ліквідність), і разом з тим його баланс достатньо ліквідний. Виникнення такої ситуації пов'язане із невідповідністю між строками розміщення активів та строками виконання зобов'язань банку.

Ліквідність активів означає, що активи можуть бути використані для погашення боргових зобов'язань або трансформуватися в грошові та інші платіжні засоби, іншу грошову форму. Суть ліквідності пасивів полягає в тому, що пасиви постійно перебувають в обігу, не є надзвичайно чутливими до відсоткових ставок та постійно поповнюються. До ліквідних пасивів належать залишки на поточних рахунках постійних клієнтів банку, кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій. Зокрема, ліквідність банку підвищується, коли мінливість залишків залучених ним коштів зменшується. Отже, виходячи із визначення сутності термінів платоспроможності і ліквідності, показники мають спільну мету. Адже мета обох показників – виконання фінансових зобов'язань. А їх відмінність полягає в тому, що платоспроможність передбачає виконання зобов'язань за рахунок власних коштів, тоді як ліквідність – повне виконання зобов'язань [4, с. 32]. Звичайно, ліквідність банку є запорукою його платоспроможності. Однак платоспроможність залежить і від інших факторів. До них відносяться: наявність і упорядкованість заставного і банківського законодавства; політичний і економічний стан у країні або регіоні; стан грошового ринку; можливість рефінансування у Центральному банку, розвиток фондового ринку (ринку цінних паперів); спеціалізація і різноманітність послуг та операцій банку; рівень менеджменту в банку; забезпеченість власним капіталом банку; надійність клієнтів і банків-партнерів. Регулювання платоспроможності, як правило, відноситься до функцій держави в особі Центрального банку. Конкретно регулювання здійснюється шляхом встановлення нормативів на розміри статутних фондів, резервних та інших фондів. Об'єктом регулювання є капітал банку. Мета регулювання – забезпечення достатнього рівня капіталу для захисту фінансових зобов'язань. Категорія платоспроможності теж є запорукою надійності банку [3, с. 28]. Ліквідність комерційних банків в Україні регулюється Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. (зі змінами та доповненням) [9] та нормативно-правовими актами Національного банку України, що видаються у формі постанов Правління НБУ, інструкцій, положень. Крім встановлених економічних нормативів Національний банк України відповідно до Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.04.2009 р. № 259 здійснює регулювання ліквідності банків шляхом проведення: операцій з рефінансування банків; операцій репо; операцій з обміну іноземної валюти на національну валюту з метою підтримання ліквідності банків (своп); операцій з власними борговими зобов'язаннями (депо-

зитними сертифікатами Національного банку); інших операцій (операцій на відкритому ринку) [10]. На грошовому ринку діяльність банків пов'язана із ризиком ліквідності, який поділяється на [8, с. 26]: ризик ліквідності ринку – ризик того, що у певний момент часу виникне ситуація, за якої банк не в змозі буде придбати на фінансовому ринку необхідні кошти (позицію) за діючою ринковою ставкою через недостатність поточних обсягів торгівлі або низький кредитний рейтинг самого банку-позичальника; балансовий ризик ліквідності – ризик того, що банк у певний момент часу не зможе виконати свої зобов'язання за рахунок наявних ліквідних активів унаслідок неадекватної структури балансу та незбалансованості між обсягами і термінами погашення активів і пасивів; ризик події – наявний або очікуваний ризик, що загрожує доходам і капіталу банку, і який спричиняється особливими ситуаціями. Отже, банкам необхідно використовувати методи, що спрямовані на підвищення рівня капіталізації, поліпшення якості активів та фінансового менеджменту банку, оптимізацію управління активами і зобов'язаннями. Щоб попередити надмірне підвищення ризику ліквідності, менеджмент банку повинний керуватися наступними засадами: планування і прогнозування дій банку у випадку виникнення незбалансованої ліквідності в кризовій ситуації; пріоритетність ліквідності, у тому числі і при виборі напрямків розміщення коштів; сталість аналізу потреб банку в ліквідних засобах, щоб уникнути як їхнього надлишку, так і дефіциту; взаємозв'язок ризику ліквідності з іншими сферами діяльності банку, такими як залучення і розміщення ресурсів, а також управління ризиком зміни процентних ставок. Метою процесу управління ліквідністю банку є безперервне забезпечення достатнього рівня ліквідності банку за мінімальних витрат. В управлінні станом ліквідності доцільно виділити два напрями. Перший напрям – політика пильного контролю за резервами. Означає, не допускати в банку кошти, що не приносять доходів. Другий напрям – політика постійної підтримки резервів на рівні, достатньому для задоволення вимог про норми обов'язкових резервів і в пікові періоди зростання депозитів.

В період нестабільності фінансових ринків та загальноекономічної кризи управління бан-

ком кардинально змінюється відповідно до вимог внутрішнього та зовнішнього середовища. Для усунення проблем і підвищення ефективності управління ліквідністю банку можна запропонувати ряд рекомендацій. Перша полягає в тому, що менеджери з управління ліквідністю повинні контролювати діяльність усіх відділів банку, що відповідають за використання і залучення засобів, і координувати свою діяльність з роботою цих відділів. Друга рекомендація полягає у тому, що менеджери з управління ліквідністю повинні передбачати (якщо це можливо), коли найбільш великі вкладники і користувачі кредитів банку планують зняти кошти з рахунку чи, навпаки, збільшити вклади. Це дозволяє керуючим планувати свої дії у випадку виникнення дефіциту або надлишку ліквідних активів. Відповідно до третьої рекомендації менеджери з управління ліквідністю в співробітництві з вищим керівництвом і керівниками відділів повинні бути упевнені в пріоритетності цілей управління ліквідними засобами. Суть четвертої рекомендації полягає в наступному: управління ліквідністю на сьогоднішній день є пріоритетним напрямком у банківському менеджменті і маркетингу. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність розробки науково-обґрунтованого, комплексного підходу до управління ліквідністю банку, в основі якого лежать механізми маркетинг-менеджменту.

Висновки і пропозиції. Ефективне управління ліквідністю – є одним із актуальних та складних завдань банків. Управління ліквідністю банку необхідна для виконання таких завдань, як отримання максимального доходу від активних операцій і дотримання нормативного рівня ліквідності. В процесі дослідження визначили взаємозв'язок між поняттями «ліквідність банківської системи», «ліквідність банку», «ліквідність балансу», «ліквідність активів і пасивів». Аналіз наукових підходів щодо значень поняття «ліквідність банку» дозволив нам обґрунтувати доцільність його розгляду як спроможності банку забезпечити виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, позичальниками і кредиторами своєчасно і у повному обсязі за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел з мінімальними витратами та здатність фінансувати зростання власних активів. Для усунення недоліків було запропоновано ряд рекомендацій.

Список літератури:

1. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навч. посіб. / О.В. Васюренко, К.О. Волохата. – К.: Знання, 2006 – 463 с.
2. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа. – К.: Знання, 2008 – 564 с.
3. Киселёв В.В. Управление банковским капиталом (теория и практика) / В.В. Киселёв. – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1997 – 256 с.
4. Ковальчук Т.Т. Ліквідність комерційних банків / Т.Т. Ковальчук, М.М. Коваль. – К.: Знання, 1996 – 120 с.
5. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура й методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – 6-9 с.
6. Молчанов О.В. Теоретичні підходи до управління ліквідністю сучасних банків / О.В. Молчанов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 10. – 48-51 с.
7. Олійник Д. Управління ліквідністю комерційного банку та оптимізація фінансового результату / Д. Олійник // Вісник НБУ. – 2005. – № 8. – 28-29 с.
8. Пернарівський О. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2006. – № 10. – 26-30 с.
9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (Із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради – 2001.
10. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: Положення НБУ. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 30.04.2009 р. № 259 (Із змінами та доповненнями).

11. Серпенінова Ю.С. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку: «Фінанси, гроші і кредит» / Ю.С. Серпенінова. – Суми, 2010. – 189 с.
12. Хіміч Н.О. Управління ліквідністю комерційних банків України в умовах нестабільності фінансових ринків / Н.О. Хіміч // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – 76-83 с.

Катан Л.И., Марченко Ю.С.

Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет

УПРАВЛЕНИЕ ЛИКВИДНОСТЬЮ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Аннотация

В статье рассмотрены меры по управлению ликвидностью коммерческого банка. Определена взаимосвязь понятий «ликвидность банковской системы», «ликвидность банка», «ликвидность баланса», «ликвидность активов и пассивов». Рассмотрены вопросы управления и регулирования ликвидностью коммерческого банка. Рассмотрены вопросы ликвидности как «запас» и как «поток». Посвящена вопросам, связанным с банковской ликвидностью: определена сущность, цели, методы управления и регулирования ликвидности. Предложены рекомендации управления ликвидностью банка, которая обеспечивает повышение эффективности работы банка.

Ключевые слова: ликвидность, ликвидность банковской системы, ликвидность банка, ликвидность баланса, ликвидность активов и пассивов, ликвидности коммерческого банка, управления ликвидностью.

Katan L.I., Marchenko Y.S.

Dnipropetrovsk State Agrarian-Economics University

THE LIQUIDITY MANAGEMENT OF COMMERCIAL BANKS

Summary

The article deals with measures to manage liquidity of commercial banks. Correlation of the concepts of «liquidity in the banking system», «bank liquidity» «liquidity balance», «liquidity of assets and liabilities.» The problems of management and supervision of liquidity of commercial banks. The problems of liquidity as «stock» and as «flow.» Devoted to issues related to bank liquidity, the essence, purpose, management and regulation of liquidity. Recommendations bank liquidity management, which enhances the efficiency of the bank.

Keywords: liquidity, the liquidity of the banking system, bank liquidity, the liquidity balance, liquidity of assets and liabilities, the liquidity of commercial bank liquidity management.